

Selyem Zsuzsa

Olvass és lázadj

Nadya Tolokonnikova: Lázadj! A Pussy Riot útmutatója aktivistáknak. Fordította Garamvölgyi Andrea. HVG Könyvek, Budapest, 2019, 288 oldal, 3500 Ft

A performatív könyvek nem időt töltenek vagy unalmat űznek el, hanem ráébresztenek arra, hogy élsz, és ennek azért vannak és lesznek következményei. Ráadásul még meg is nevettek. A világhírnévre szert tett feminista orosz punk művész Nadya Tolokonnikova megtalálta a módját, hogy ne a menő memoár formájába öntse tapasztalatait, ami persze behódolás volna a hierarchikus, kultikus, marketing titkokra alapozó fogyasztói társadalomnak, hanem nyíltan feltárja, miből dolgozik, hogyan téved, mit gondol a világról, mit kezd a reménytelenséggel és így tovább.

A marketing-titkokról jut eszembe, hogy Kertész Imrétől megkérdezi egy hozzá közel került fiatalember: és mondd, Imre, kik voltak a *Sorstalanság* ügynökei, hogy ilyen jól befutott?

Tolokonnikova a mondandóját 10 lázadási szabályban osztja meg olvasóival, és ez a forma máris jól átdinamizálja a helyzetet, hat egymásra a kétféle alapminőség, buli van! Ezen belül meg mind a tízben ugyanaz a szentháromas szerkezet variálódik: szavak, tettek, hősök. A *Szavak* leginkább arról szólnak, hogy egy végtelenül korrump és ostobaságát erőszakban szublimáló hatalmi rendszerben hogyan lehet az ember szabad. A *Tettek*-szál meséli el, hogyan alapították meg a *Pussy Riotot* (egy konferencián az orosz feminista punkról vállaltak előadást, csak hirtelen kiderült, hogy még nincs ilyen), milyen akciókat terveztek, és milyeneket vittek véghez (40% szokott a tervezettek közül sikerülni, de a rendőrök megakadályozta 60% is ezer okból értelmesebb volt, mint ha nem tesznek semmit, hiszen legalább edztek, megvitatták a dolgokat, együtt voltak).

Amikor filozófiát hallgatott a Moszkvai Állami Egyetemen, Tolokonnikova megpróbálta meggyőzni az egyik professzort, hogy esszéírás helyett cselekedeteivel vizsgáljon. Nyilván a legtöbb, amit a helyzetből ki lehetett hozni, az egy esszé a cselekvés filozófiájáról. Oké, a cselekedeteket egyetlen tanárnak se dolga osztályozni, de miért is kell osztályozni?

A *Hősök*: Diogenész, D.A. Prigov (orosz konceptualista disszidens költő, 2007-ben halt meg, éppen egy performansz-felolvasásra indult a Tolokonnikováék korábbi csoportjával, a Vojnával), 1968, Dr. Martin Luther King, a The Yes Men duó (két társadalomkritikus egyetemi oktató, akik

performanszaikban „identitás korrekciót” végeznek – 2019. január 16-án például a 2019. május 1.-i *Washington Post*-ot osztogatták Washingtonban, azzal a főcímmel, hogy némi belső nyugtalanság után Donald Trump lemondott elnöki tisztségéről), a Berrigan fivérek (két katolikus pap, akik a vietnámi háború idején tiltakozásul baromfi- és emberi vért öntöttek a besorozási ívekre), Emmeline Pankhurst, Michel Foucault, Alekszandra Kollontaj és bell hooks. Többnyire olyan figurák, akik nemcsak lázadtak a hatalom ellen, hanem meg is vetették. Amikor az MSNBC riportere elég savanyú pofával megkérdezi a frissen megjelent könyve kapcsán Nadya Tolokonnikovát, hogy kell-e félni Putyintól, azt a választ kapja, hogy ugyan miért is kéne, hiszen éppen attól van hatalma, hogy félünk tőle, ha senki nem félne, nem lenne hatalmon.

Mindegyik szabálya egy-egy újabb olyan perspektíva, ahonnan nézve a félelemnek se értelme, se ereje, se oka nincsen. A 2012. február 21-i Pussy Riot performansz a Putyin kenyeres pajtása, Kirill ortodox pátriárka Megváltó Krisztus székesegyházában előadott *Punk ima* átlépett néhány határt, de ezek inkább a meghunyászkodás ideológiájából fakadtak, törvényt nem tudtak felhozni ellenük. Hangoskodtak a templomban? Imádkoztak a maguk módján. És senki nem mondhatja, hogy nem szívből imádkoztak, amikor arra kérték Szűz Máriát, hogy űzze el Putyint. Tolokonnikova elmondja, hogy Kirill pátriárka a maga részéről dohánnyal kereskedik, VIP-autómosót, mosodát, több éttermet működtet a székesegyház alagsorában, valamint olcsó, arab arannyal üzletel.

Boris Groys összefüggésbe hozta a Pussy Riot akcióit a középkori orosz *jurogvivijekkel*, akik hogy felébresszék az eltompult híveket, nappal meztelenül járkáltak, leszarták a templom sarkát, éjszaka meg imádkoztak. Tolokonnikova azt írja: „Krisztus nem árul ékszert a templomban. És nem nyit autómosót. A mi templomunkat viszont elcseszték, kiárusították és tönkretették.”

Két év szibériai kényszermunkán letöltendő kaptak „huliganizmusért”, de azóta a székesegyházat mindenki Pussy Riot templomnak vagy Megváltó Krisztus Kereskedelmi Központnak hívja. És megalapították a fogvatartottak jogvédő szervezetét, valamint a Media Zona tényfeltáró újságot.

A 2. szabály, hasonlóan az elsőhöz, a kalóz-szabályhoz (és aztán az összes többihez, valamint a képmutatás-mentes tízparancsolathoz), nem beszűkíti a lehetőségeket, hanem kitágítja: nyíltság, őszinteség és szégyentelen dilettantizmus a Pussy Riot „csináld magadja”, amihez a példa a „ne élj hazugságban”-elvű Prigov + bohócos külső, mert nem ijesztgetni akarták az embereket. „A versírásnak még a gondolatát is utáltuk”, írja.

A 3. szabály: vedd vissza az örömet. A magyar fordításban a „lázas öröme” van a szimpla öröm helyett, de Tolokonnikova társadalomkritikájának egyik lényeges pontja, hogy ebben a versenyre és fogyasztásra uszító világban (amely messze nem összeegyeztethető a klímastabilitással), ha passzív vagy, a búbánat fog szorongatni, amire aztán gyorsan találnak egy diagnózist és valami drága gyógyszert. A 9. szabályban, a teremts alternatívákat felkiáltásban fejti ki: „Ha tehát tömegek érzik magukat átvertnek és életüket elcsesztettek, akkor meglehet, hogy tényleg átverték őket és elcseszték az életüket. Úgy néz ki, mint egy kacsa, úgy úszik, mint egy kacsa, és még hápog is.” A javasolt alternatíva pedig az, hogy keress olyan embereket, akiknek hasonló tünetei vannak, és közösen dolgozzatok a megoldáson. Például: „Amikor az ember épp egy hangfalakkal és hangszerekkel telepakolt tetőre mászik fel, hogy előadja a »Putyin összehugyozta magát« című dalt, akkor nincs ideje baromságokon agyalni.”

A börtönben pszichiátriai vizsgálatnak vetették alá a három elfogott Pussy Riot tagot, és megállapították róluk, hogy „kevert személyiségzavarban” szenvednek, melynek tünetei: proaktív életszemlélet, önmegvalósítás iránti vágy, a saját vélemény makacs védelmezése, ellenzéki viselkedésre és tiltakozó reakciókra való hajlam. A pszichiátriai jelentés emlékeztetett a Szovjetunióban (és a hatáskörébe tartozó országokban) alkalmazott büntető pszichiátria nyelvhasználatára.

„Minden mentálisan ártalmas helyzetben olvasni kezdek.” Van is a könyv végén egy lista, ajánlott olvasmányok lázadóknak, elég nagy fesztávot ölel át, Kant után Ken Kesey aztán Paul Tillich, vannak azért költők is, Majakovszkij és Villon, és remek feminista szerzők. Innen nézve szegény Vörösmarty kérdése is pozitív választ kapna. A könyvek nemcsak kisegítették az ártalmas helyzetekből Tolokonnikovát, hanem erőt, bátorságot, humort és érveket adtak, a diogenészi- foucault-i parrhesiát ismertették meg vele. Nélkülük aligha mondott volna olyan remek beszédeket a tárgyalásokon, vagy fogalmazta volna meg röviden és hatásosan éhségstrájkjának a követeléseit. *Read and Riot, Olvass és lázadj* a könyv eredeti címe, amit azért tartok pontosabbnak, mert nem partikularizálja az olvasókat, nem csak a „lázadóként” diagnosztizáltakhoz szól, vagyis egy újabb kis vásárlói célcsoporthoz (valahol azt is írja Tolokonnikova, hogy ha minden twitteren trumposzó ember kimenne az utcára, már rég nem Donald volna az elnök), hanem mindenkihez, akinek van kedve olvasni és gondolkodni.

Az egyik kedvenc akcióm a könyvben leírtak közül az, amikor az Opricsnyik nevű moszkvai étterem bejáratára vaslapot hegesztenek. Ehhez tudni kellett, hogy az *opricsnyina* Rettegett Iván testőrsége volt, akik leszúrták, karóba húzták stb. a cár ellenségeit, érzékeltetni kellett, hogy „Oroszországban Opricsnyiknek keresztelni egy éttermet olyan, mintha Németországban Auschwitz

néven nyitnának diszkót”, nagy csapatot kellett megszervezni, elterelni a kidobóemberek figyelmét, és persze meg kellett tanulni hegeszteni is.